

Glava V
U ISTOČNOJ BOSNI

Na osnovu naređenja³⁴³ štaba 3. korpusa za pokret i štab 11. divizije izdao je svoje naređenje³⁴⁴ 27. jula 1944., te su jedinice krenule iz šireg rejona Teslić ka rijeci Bosni pravcem Osoje — Ruževići — Rankovići — Mladikovina — Blatnica — Toletinac — Vidovići — Kozila (k. 787) — Željezno polje — Zobova ravan. Pokret je otpočeo 27. jula 1944. u 20.00 časova, da bi sve jedinice 11. divizije izbile na domak r. Bosne na odsjeku Topčić-polje — Begov han 28. jula 1944. godine.

U noći 29/30. i 30/31. jula 1944, 11. divizija je pokušala da pređe r. Bosnu između Topčić-polja i Begovog hana¹, ali ti tome nije uspjela jer su i jedna i druga obala rijeke, kao i željeznička pruga i cesta, bili posjednuti jakim neprijateljskim snagama.³⁴⁵ Pored snaga NDH, tu su se nalazili i dijelovi 13. puka 7. SS divizije »Princ Eugen« ojačani tenkovima.³⁴⁶

Arhiv VII, reg. br. 1/8-1, kut. br. 408A — Knjiga depeše štaba 3. korpusa.

Arhiv VII, reg. br. 15/1, kut. br. 866 — Naređenje štaba 11. divizije od 27. 7. 1944. potčinjenim jedinicama.

Arhiv VII, reg. br. 16/1 kut. br. 866 — Naređenje štaba 11. divizije od 28. 7. 1944. potčinjenim jedinicama za prelaz preko rijeke Bosne na odseku Topčić-polje — Begov han.

»« Arhiv VII, reg. br. 2/8-1, kut. br. 408A — Knjiga depeša štaba 3. korpusa primljenih od 11. divizije.

"« Arhiv VII, reg. br. 42/4, kut. br. 866 — Izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade od 5. 8. 1944. štabu 11. divizije o dejstvima na prostoru Prnjavor — Teslić — Topčić-polje u julu 1944.

U svitanje, 31. jula 1944, poslije drugog neuspjelog pokušaja prelaza r. Bosne, snage 11. divizije nalazile su se na padinama pl. Maknjača više Begovog hana i Topčić-polja u poretku za prelazak rijeke, kakav su imale prethodne noći. Kako je neprijatelj znao za prisustvo i namjeru naših snaga (na istom mjestu rijeku su prešle na nekoliko dana prije jedinice 6. ličke proleterske divizije)³⁴⁷, to je od 31. jula 1944, oko 08.00 časova, prešao u protivnapad na krilima naših snaga, sa namjerom da ih okruži i uništi. Njemu je pošlo za rukom da zauzme pojedine kote u pozadini naših snaga. Istovremeno su prešli u napad i iz doline r. Bosne i na bokove. U takvoj situaciji štab 11. divizije je odlučio da 5. brigadu izvuče iz doline r. Bosne i svim snagama divizije preduzme proboj na zapad, u pravcu s. Bjelobučje.

Razvila se žestoka i ogorčena borba u planini. Pojedine kote i visovi nekoliko puta su prelazili iz ruku u ruke. Glavni teret borbe podnijela je 5. brigada i 2. bataljon 12. krajiške brigade.³⁴⁸ On je, sa dijelovima 1. bataljona 5. brigade, prvi izbio na vis Jelike i primio borbu sa Nijemcima, stvarajući tako potrebno vrijeme ostalim bataljonima 5. brigade da izvlačenje iz doline r. Bosne i njihovo uvođenje u borbu.

Borba je trajala do 13.00 časova 31. jula 1944. kada su se i posljednji dijelovi uspjeli da izvuku i probiju ka Kozilima i s. Bjelobučju.

U vezi sa ovim neuspjehom 11. divizije, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je štabu 3. korpusa da povede istragu. U depeši Vrhovnom štabu od 4. avgusta 1944. štab 3. korpusa kaže:

»U vezi vaše naredene istrage, 11. divizija odgovara: Nismo se prebacili u određeno vreme radi nedovoljne pripreme i olakog shvatanja neprijateljske ofanzive na naše snage. Neprijatelj je sa jačim snagama divizije »Princ Eugen« i tenkovima zaposeo moguće prelaze na Bosni, na pravcu našeg prebacivanja. Neprijateljska

Zbornik, t. IV, knj. 27, dok. br. 178 — Izvještaj operativnog odjela MOS NDH od 31. 7. 1944. o borbama protiv jedinica NOV u Bosni.

³⁴⁸ Arhiv VII, reg. br. 55/3, kut. br. 866 — Izvještaj štaba 12. krajiške NOU brigade od 2. 8. 1944. štabu 11. divizije o borbama pri pokušaju prelaza preko r. Bosne.

ofanziva na naše snage od 26. jula omogućila je prebacivanje 6. divizije. Uprkos takve situacije mi smo 30/31. ov. mj. pokušali prelaz, ali i pored većih gubitaka i žrtava nismo se uspjeli prebaciti³⁴⁹.

U vrijeme kada je 11. divizija pokušala da izvrši prelaz r. Bosne, neprijatelju je bilo poznato da je na tom odsjeku rijeku prije nekoliko dana prešla 6. lička proleterska divizija. Sem toga, opravdana je pretpostavka da je neprijatelj i drugim sredstvima saznao za pokret i namjere 11. divizije,³⁵⁰ što je omogućilo da izvrši blagovremeno prikupljanje na ovom odsjeku r. Bosne.

Mada su jedinice izbjegle uništenje na pl. Maknjači, one su ipak pretrpjele velike gubitke. Samo 5. brigada imala je 26 poginulih, 81 ranjen (od čega 22 teže) i 49 nestalih.³³¹ U jurišu na Vis zv. Jelike poginuo je i komandant 5. brigade major Rade Kondić.

U borbi je izgubljen 1 minobacač sa 86 mina, 1 puškomitraljez, 40 pušaka i 30 konja.

Poslije dvodnevnog odmora i sređivanja jedinica u regionu s. Bjelobučja, 11. divizija je preduzela pokret pravcem s. Buletić — s. Pribinić — s. Čečava — s. Kulaši — s. Pojezna — s. Crnča, bez borbe prešla cestu i železničku prugu Doboje — Derventa i u noći 7/8. avgusta 1944. izvršila prelaz r. Bosne na odsjeku s. Kožuhe — s. Koprivna.³³² Sa 5. brigadom kretao se i jedan bataljon, koji je privremeno formiran od dijelova iz 6. ličke proleterske divizije, koji se nisu uspjeli prebaciti u istočnu Bosnu sa svojom divizijom.

³⁴⁹ Arhiv VII, reg. br. 1/8-1, kut. br. 408A — Knjiga depeša štaba 3. korpusa predatih Vrhovnom štabu NOV i POJ.

³⁵⁰ Zbornik, t. IV, knj. 27, dok. br. 178 — Izvještaj operativnog odjela MOŠ NDH od 31. 7. 1944. o borbama protiv jedinica NOV u Bosni.

Ne isključuje se mogućnost da je neprijatelj pratio radio-saobraćaj između štaba 11. divizije i štaba 3. korpusa.

³⁵¹ Arhiv VII, reg. br. 42/4, kut. br. 866 — Izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade od 5. 8. 1944. štabu 11. divizije o dejstvima na prostoru Prnjavor — Teslić — Topčić-polje u julu 1944.

Većinu nestalih čine domobrani koji su bili zarobljeni u Tesliću i poslije toga stupili u 5. brigadu. U ovoj borbi oni su se predali neprijatelju.

³⁵² Zbornik, t. IV, knj. 28, dok. 29 — Naredenje štaba 11. divizije od 6. 8. 1944. potčinjenim jedinicama za prebacivanje na prostoriju Pojezna — Crnča — Jelaska.

U svitanje, 8. avgusta 1944, 11. divizija je izbila na pl. Trebavu. 5. brigada u ulozi prethodnice 11. divizije 8. avgusta 1944. razbila je trebavske četnike. Gubici četnika bili su 20 poginulih, a ostali su se razbježali. O tome se u izvještaju Majevičkog četničkog »korpusa« od 10. avgusta 1944. kaže:

»Primio sam vaše depeše o napadu crvenih sa Vučjaka na Trebavu... Njihov plan je vjerovatno da nas napadnu sa više strana i tako da prodru u našu teritoriju. Preduzeo sam sve da se njihova namjera osujeti i videćemo kako će se stvari razvijati. Čudi me da su na Trebavi mogli ovako učiniti, te da im dozvole da pređu reku i da prodru skoro bez otpora kroz njihov teren. Dok god budemo mi ovako radili, ne možemo ništa učiniti.«^{55*}

Od 8. avgusta do 15. septembra 1944. 5. brigada je provela u istočnoj Bosni, maršujući zajedno sa ostalim snagama 11. divizije sa zapadnih obronaka pl. Trebava ka r. Drini, vodeći usput stalne borbe sa ustaško-domobranskim snagama, četnicima, tzv. »zelenim kadrom« i dijelovima 13. SS njemačke divizije »Handžar«.

Nakon dvodnevnog zadržavanja na Trebavi, 11. divizija je u svitanje 10. avgusta 1944. produžila pokret ka jugoistoku. 5. brigada se kretala pravcem Duga Njiva — s. Pavlovići — s. Doborovci i istog dana, savladavši otpor slabijih neprijateljskih snaga, prešla komunikaciju Gračanica — Brčko i predveče izbila u selo Dobošnica. U toku noći 10/11. avgusta 1944. izvršen je prelaz željezničke pruge i ceste Tuzla — Doboj i rijeke Spreče uz rušenje ovih komunikacija.³⁵⁴ Narednog dana sve snage 11. divizije nastavile su pokret opštim pravcem s. Devetak — s. Turija — Banovići — Zivinice — vrh Zeleboj na Konjuhu (k. 1060) — s. Jelaška (u dolini r. Krivaje) — s. Vijaka — s. Očevlje — s. Dragoradi (južno od Olova) — s. Medojevići

⁵¹⁵ Zbornik, t. IV, knj. 28, dok. 128, primedba 14 — Izvještaj komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 10. 8. 1944. Vrhovnoj četničkoj komandi.

⁵⁵⁴ Arhiv VII, reg. br. 23/1, kut. br. 866 — Zapovjest štaba 11. divizije od 9. 8. 1944. potčinjenim jedinicama za prebacivanje na lijevu obalu r. Spreče.

Arhiv VII, reg. br. 58/2, kut br. 870 — Mjesečni operacijski izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade za avgust 1944.

U sukobu na komunikaciji Gračanica — Brčko 3. bataljon 5. brigade uništio je 1 bórna kola i 1 kamion, a poginulo je 12 neprijateljskih vojnika.

— s. Rudine i 24. avgusta 1944. izbile u s. Žeravica, ne-
daleko od Vlasenice.³⁵⁵ Za ovih 13. dana jedinice su pre-
valile preko 200 km, vodeći usput više borbi sa neprija-
teljem. Jedan od većih sukoba 5. brigada je imala 13. i 14.
avgusta 1944. na prostoru sjeverne padine Konjuh — Zi-
vinice sa dijelovima 13. SS njemačke divizije »Handžar«
U borbi, koja je trajala nekoliko časova, u kojoj su učest-
vovali svi bataljoni 5. brigade, poginulo je i zarobljeno
oko 100 neprijateljskih vojnika, a zaplijenjena veća komora
sa municijom i raznom opremom.³⁵⁶

Kako još nisu bili stvoreni uslovi za prebacivanje 11
divizije preko Drine u Srbiju, to su po naređenju štaba
3. korpusa³⁵⁷ sve jedinice divizije 31. avgusta 1944. otpo-
čele pokret sa prostora Vlasenica na sjeverozapad (na
Majevicu i Trebavu), sa ciljem čišćenja ovog dijela istočne
Bosne od neprijatelja. U duhu ovog naređenja, 5. brigada
se kretala pravcem s. Simići — s. Matijevići — sjeverni
obronci Konjuh — Puračić — s. Ljenobud — s. Sladna i
vodila žestoke trodnevne borbe sa dijelovima 28. puka 13.
SS divizije i 5. bojnom 10. posadnog ustaškog zdruga,³⁵⁸ u
uporištima G i D Srebrnik. Borbe su se vodile 4. 5. i 6.
septembra 1944. i odlikovale su se velikom žestinom. Naše
snage nisu mogle zauzeti ova uporišta, mada su jedinice
ulagale krajnje napore i nanijele neprijatelju značajne gu-
bitke.³⁵⁹ Zaplijenjen je jedan minobacač, 2 puškomitra-
ljeza, 30 pušaka. 40 konja i druga oprema. Interesantno
je, da su jedinice sve ove napade na uporišta preduzimale

³⁵⁵ Dnevnik Lj. B.

Arhiv VII, reg. br. 30/2, kut. br. 870 — Izvještaj štaba 5.
krajiske NOU brigade od 15. 8. 1944. štabu 11. divizije o napadu
na Mušiče i Bjelkiće.

Arhiv VII, reg. br. 58/2, kut. br. 870 — Mjesečni operacijski
izvještaj štaba 5. krajiske NOU brigade za avgust 1944. god.

³⁵⁷ Zbornik, t. IV, knj. 28, dok. 118 — Naređenje štaba 3. kor-
pusa od 31. 8. 1944. 11. i 38. diviziji za čišćenje terena Majevice,
Semberije i Posavine od neprijateljskih snaga.

³⁵⁸ Arhiv VII, NAV-NT-311, film 193, dok. 275 i 317 (mikro-
film — njemački fond) — Izvještaj njemačke grupe armija F od 7.
1 8. 9. 1944.

Arhiv VII, reg. br. 32/2, kut. br. 60 (fond NDH) — Izvještaj
2 zbornog područja NDH od 16. 8. 1944.

³⁵⁹ Arhiv VII, reg. br. 9/1, kut. br. 42 — Dnevni izvještaj ope-
rativnog odjela MOS NDH od 9. 9. 1944.

danju, što je jedan od osnovnih uzroka neuspjeha. Naši gubici u ovim borbama bili su 12 poginulih i 30 ranjenih.⁸⁸⁰

Napadi na Srebrnik obustavljeni su 6. septembra 1944. u 23.00 časa, a jedinice izvučene u s. Ljenobud. Sutradan je 5. brigada izvršila pokret u s. Sladna, odnosno s. Džakule, gdje su jedinice razmještene na odmor. Pokret za prebacivanje 11. divizije u Srbiju otpočeo je 10. septembra 1944.³⁶¹ Peta brigada se kretala pravcem s. Murati — Bos. Petrovo Selo³⁶² — s. Omažići — s. D. Lukavica — s. Osmaci i u s. Matkovići stigla 15. septembra 1944.

Sutradan, 16. septembra 1944, u 06.00 časova brigada je izvršila pokret pravcem s. Matkovići — s. Snagovo — s. Kamenica — s. Kostjerovo i istog dana u 16.00 časova otpočela prelaz na desnu obalu r. Drine. Još u toku dana prelaz su izvršili 2, 3. i 4. bataljon sa štabom brigade i obrazovali mostobran u s. Budišić, dok je 1. bataljon ostao na lijevoj obali sa zadatkom zaštite prelaza ostalih snaga 11. divizije.³⁶³ U toku noći 16/17. septembra 1944. godine, Drinu su predle sve snage 11. divizije, kao i Mačvanski partizanski odred. Prelaz Drine izvršen je priručnim sredstvima i gaženjem. Prvi dijelovi 5. brigade, u kraćoj borbi, koja je trajala oko pola časa, razbili su manje dijelove četnika i nedićevaca koji su pripucali sa brda iznad s. Budišić.

U vrijeme prelaska u Srbiju, 5. brigada je brojala 1133 borca i bila naoružana sa 770 pušaka, 84 puškomitraljeza, 1 teškim mitraljezom, 10 minobacača, 3 protivtenkovske puške, 45 automata, 74 pištolja, 550 ručnih bombi, 94.000 metaka i 130 minobacačkih granata.³⁶⁴

jeo Arhiv VII, reg. br. 1/3, kut. br. 870 — Operacijski izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade za period od 31. 8 do 1. 10. 1944.

³⁶¹ Arhiv VII, reg. br. 7/5-f, kut. br. 461A — Knjiga depeša štaba 3. korpusa.

³⁶² Dnevnik Lj. B. — U Bosanskom Petrovom Selu 11. 9. 1944. predalo se 3. bataljonu 5. brigade 10 četnika Ozrenskog četničkog odreda sa oružjem, između ostalog i sa 3 puškomitraljeza.

³⁶³ Arhiv VII, reg. br. 39/1, kut. br. 866 — Naredenje štaba 11. divizije od 15. 9. 1944. potčinjenim jedinicama za nastavlanje pokreta ka r. Drini.

Arhiv VII, reg. br. 1/3, kut. br. 870 — Operacijski izvještaj štaba 5. krajiške NOU brigade za period od 31. 8. do 1. 10. 1944.

³⁶⁴ Arhiv VII, reg. br. 1/4-II, kut. br. 866 — Pregled brojnog stanja naoružanja i opreme 11. divizije na dan 15. 9. 1944.